Supek: Promašaji i nade

Autor Administrator

...Sprega
znanosti i proizvodnje, jednako indu-strijske, obrtnièke i poljoprivredne,
uèinit æe našu zemlju snažnom i sposobnom na nemilosrdnom globalnom tržištu,
dok bi dalje usredotoèivanje na turizmu i trgovini, koliko su god važne
komponente cjelokupnog gospodarstva, vodilo u ekološko pustošenje i opæu
zaostalost. Hrvatska ne smije ostati staraèko društvo, ne toliko kalendarski,
koliko po zakreèenom žilju kreativnosti...

Iz
knjige: Ivan Supek: Promašaji i nade, Zagreb, 1997. Nakladni zavod Globus

Suvremeni svijet
- apokaliptièke perspektive...

...Svakako,
izlazi iz planetarne barutane i klaonice nisu ni brzi ni lagani. Naš planet ima
premalo energije i sirovina da bi svi mogli dostiæi amerièku masovnu
proizvodnju i kuæni standard. Hoæe li se stoga svi drugi, a i mi Hrvati, odreæi
vlastite proizvodnje i degradirati se na švercere i poslužitelje turista? Ako
ljudima bude uskraæen stvaralaèki rad, od obrta i ratarstva do znanosti, kakvo
æe još veselje i smisao nalaziti u životu? Hoæe li droga i urlik na stadionima
biti nadomjestak izgubljenog zajedništva i poduzetnosti? Naravno, kad èovjeku gori
kuæa ili kruli u želucu, prièa o 21. stoljeæu bit æe mu luksuz, ako ne i
uvreda. Ali državnici bi morali u rješavanju aktualnih teškoæa imati na umu i
dalje vidike. Dapaèe, bez pogleda unaprijed može tretiranje smrtno oboljele
sadašnjice biti kriva terapija. No, kako postiæi u parlamentarnoj demokraciji
da Sabor i vlada uvaže oba aspekta, trenutaèni i dugoroèni?

Kako
funkcionira...

...Suvremenim
svijetom upravljaju razlièite organizacije, od znanstvenih, umjetnièkih i

informativnih do gospodarskih i državnih, a sve to još prepleteno u internacionalnu mrežu. Kako su god važne jake i originalne individualnosti, u sveuèilištima, akademijama i drugim kulturnim zasadama razvijaju se i afirmiraju ljudske sposobnosti, i u njima je skupljeno znanje svijeta. Da ta golema i neprestano rastuæa inteligencija nije dovoljno ili nije uopæe korištena pri bitnim odlukama — glavni je nedostatak današnje demokracije. Svi se kunu da znanost i umjetnost pokreæu napredak, ali se malo ili ništa ne poduzima u reformi politièkih foruma. Doduše, vladari uzima-ju sebi savjetnike, no ponajèešæe su to poltroni koji ugadaju željama gospodara ili su varalice koje na taj dvolièanan naèin provode sebiène ciljeve...

Naše
šanse: ukljuèivanje prestavnika kulture, znanosti, gospodarstva u najvišim državnim tijelima...

...Stoga
smo na medunarodnim konferencijama uporno zahtijevali da predstavnici kulturnih i gospodarskih institucija sudjeluju u najvišim državnim tijelima, gdje se donose odluke o razvoju pojedine zemlje i međunarodnoj suradnji. Ne živimo više u liberalnoj epohi, kad je parlamentarna demokracija polazila od individuuma ili graðanina, nego je naš rad odreðivan i prepleten s bezbroj ustanova, a bit æe ubuduæe još složeniji. Nasuprot tom institucionalizmu koji afirmira stvaraoca, što se danas dogaða? Da intelektualci iz brojnih samostana nemoæno prati danse macabre politièara na
rubu provalije. Zacijelo, politièke stranke, kupeæi s uvriježenom selekcijom pretežno ljude osrednje pameti, ali natprosjeène pohlepe za vlašæu, novcem i publicitetom, protive se svakoj promjeni koja bi ugrozila njihov monopol. Ipak, ako institucionirana znanost ne dopuni èetverogodišnju pamet u parlamentima i vladama, klizit æemo sve brže u pakao, uz bubnjeve i fanfare pobjede nad vjeèito stvaranim neprijateljima...

Jedino
u slobodi cvjeta stva-ralaštvo

...Na
pragu treæeg tisuæljeæa nosimo na leðima pretežak prt-ljag; pa što æemo odbaciti, èime krenuti naprijed? Muèno iskustvo s državno–partijskim centralizmom koji je gušio ljudsku slobodu i potkopao naposljetku sebe sama upuæuje nas da napustimo jednostranaèje s državnim poglavarom i uvede-mo pravu parlamentarnu demokraciju sa Saborom, vladom i nezavisnim sudstvom, pokušajmo, uz reforme diktirane znan-stveno–tehnièkom revolucijom. Jedino u slobodi cvijeta stva-ralaštvo pa smjela maštovitost, poduzetnost i tolerancija mo-raju prožeti sve individualne i kolektivne napore, od škola i zavoda do njiva i tvornica. Što prije valja se priklјuèiti Europ-skoj uniji i, u užem sklopu, Središnjoj Europi, kojoj je Hrvat-ska stoljeæima bila izlaz na more; a za to stvorimo ovdje potrebne uvjete!

Sprega
znanosti i proizvodnje...

...Republika
Hrvatska je zaostala gospodarski i kulturno pa æe najprije u zajednici s Europom
i svijetom dostiæi razvijeniji zapad. Sprega znanosti i proizvodnje, jednako
indu-strijske, obrtnièke i poljoprivredne, uèinit æe našu zemlju snažnom i
sposobnom na nemilosrdnom globalnom tržištu, dok bi dalje usredotoèivanje na
turizmu i trgovini, koliko su god važne komponente cjelokupnog gospodarstva,
vodilo u ekološko pustošenje i opæu zaostalost. Hrvatska ne smije ostati
staraèko društvo, ne toliko kalendarski, koliko po zakreèenom žilju kreativnosti.
Što nas drugo može izbaviti iz okova prog-losti do li vjeèno se pomlađujuæi
univerzalni duh? Kao preo-stali simbol polustoljetne diktature, neka se Titov
dvor na Pantovèaku preobrazi u Kulturni dom mladeži, iz kojega æe pjesme novih
generacija istjerati sablasti...

Zalaganje
za humanistièki princip umjesto i deologije

...Svakako,
zapad nije pokazao puno volje da podupre humanistièka viđenja koja bi
zamijenila ideologiju. Sluèaj je to i s Kongresom humanista u Philadelphiji
21-24. svibnja 1976, kojem sam predsjedavao. Taj je kongres financirala država
Pennsylvania, a pozvani su bili Philip NNoel Baker, nosilac Nobelove nagrade za
mir, Linus Pauling, nosilac Nobelovih nagrada za kemiju i mir, Aurelio Peccei,
predsjednik Rimskog kluba i ja da izradimo deklaraciju koja bi bila primjerena
200–toj obljetnici Deklaracije neovisnosti. Taj smo posao obavili u Dubrovniku,
a u Philadelphiji je ta naša izjava prihvaæena. No nakon velièanstvenih
proslava u cijeloj Americi povukli su se
naši financijeri, možda i nezadovoljni
radikalnim zahtjevima o opæem i potpunom razoružanju te usklađenosti gospodarstva
s okolišem, tako da kao izabrani predsjednik
nisam imao sredstava da održim na životu organizaciju, pogotovo u onim godinama
moje potpune izolacije. Zatvoriti me nisu htjeli zbog inozemstva, ali mi je
bilo sprijeèeno svako pojavljivanje u javnosti. Uopæe su boljševièki tamnièari
birali nakon Karađorđeva svoje žrtve, dok su puštali u kuænim zatvorima« poznatije
znanstvenike i književnike kako ne bi narogušili inozemstvo. Na moj rektorski
prosjed da se puste utamnièeni studenti i profesori, kao i drugi, dr. Bakariæ mi je cinièno odvratio:
»Hapsimo samo stekliše i one niškoristi.«...

Domovinski
rat: Kako se oduprijeti hordama?

...Prvo
izdanje mojih cjelovitih filozofskih razmišljanja izašlo je u poznu jesen 1991., kad je Zagreb poput drugih hrvatskih gradova bio zamraèen oèekujuæi zraèni napadaj. Je li vrijedilo izvræi se opasnosti, makar i maloj, odlaskom na jednu književnu veèer u toj tmini kroz koju je odzvanjao topot najezde? Unatoè toj toj skepsi ispunila se dvorana Kulturnog centra u jeci vukovarske kalvarije i bombardiranja Dubrovnika s mora i planinskog pojasa. Èemu u toj strahoti
još filozofska rijeè? I što može humanistièki apel uèiniti protiv naleta barbara, neviše na rzajuæim konjima, nego u ratnim strojevirna tehnike 20. stoljeæa?

...Oèito
u pitanju smo bili mi sami. Svatko je od nas razmišljao kako da se odupremo pomahnitalim hordama, a da ne postanemo slièni. U Bibliji stoji: „Tko se maèa laæa, od maèa æe poginuti.“ Da, Hrvati
su prihvatili da s nešto na brzu ruku skupljenog oružja poðu u sigurnu smrt koja je kosila rubove republike Hrvatske zabivši maè i u njezino srce. Inaèe, pacifizam bio bi nasuprot toj agresiji èisto samoubojstvo. Tolsto-jev, Gandhijev ili Radiæev naputak nije se nikako uklapao u okolnosti drukèije od ruskog carskog samovlaða i prvog svjetskog rata. Našli smo se nasuprot genocidnom pohodu pod starim velikosrpskim geslom: do istrage vaše ili naše! Kao što je obrana bila nužna i opravdana protiv fašistièkih osvajaèa, tako se nama svima još jaèe nametala pred još okrutnijim neprijateljem.

Odgovora nije bilo...

...Doduše,
uputio sam apel srpskim intelektualcima uoèi agresije, ali su mi preko beogradskih medija odgovarali upravo
promicatelji bezumnog rata, ponajprije razvikani marksist Mihailo Markoviæ i drugi akademici koautori Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti pa Društvo nastavnika Beogradskog univerziteta, dok su oni drugi, koji bi se i približili mojemu stajalištu, ostali u šutni. Tek nekoliko pisama iz Srbije održalo me u pouzdanju da glas savjesti nije posve zanijemio...

Zloporaba
nacionalnog i religijskog...

...
Dok se u zapadnim, demokratskim zemljama obavilo razdvajanje države i crkve, ma kako to bilo dugotrajno i mukotrpno i ne svuda dovršeno, islam i pravoslavlje nisu još prošli kroz doba prosvjetiteljstva (l age du lumiere) i u mnogim su državama komponenta pa i os vlasti. Vezanjem
uz borbu za vlast, religije su umnogome gubile svoju etièku misiju i èesto bile iskrivljavane fanatiènošæu ili osvajanjem i održavanjem utvrda moæi. Nacionalistièki ili religijskli štit pokrio je jagmu za magiènim kormilom,

imanjem i slavom. Svakako, vlastohleplje, grabež i taština nadprosjeèno su razvijeni
među politièarima, među kojima ima zacijelo i pravdotražitelja i vizionara, a
najgore zlo nastaje kad oni upregnu u svoje ciljeve različite etniène
zajednice, prožete vjekovno latentnim antagonizmima. Obièno bi takve skupine
živjele međusobno u skladu i miru, kao što primjerice pokazuje pet stoljeæa Bosne
i Hercegovine ili Hrvatske, a kad planu sukobi, najèešæe su to potpaljivaèi
izvana, najèešæe politièari....

Èovjek
rođen za dobro i s prirodnim pravima...

...Predsjednica
hrvatskog Caritasa, te divne humanitanitarne organizacije, duboko me tronula
izjavom na televiziji da je èovjek rođen za dobro. Ili, kao što proglašava
američki ustav, èovjek se rodi slobodan
i s prirodnim pravima. Zacijelo, rast djeteta u vrlo složenoj interakciji
genetièke baštine i kulturnog miljea
vrlo je protuslovan i nepredvidljiv, tako da ostaje svakome dosta poticaja za dobro i zlo. Suprotstavljah
se uvijek onim filozofskim, sociološkim
ili religijskim tezama da ratovi i
bijeda potjeèu od ljudske naravi ili da je priroðena dobrota jamstvo konaène sloge i mira. Više bih se uzdao u
prosvjetu obogaæivanu znanstvenim
istraživanjem i umjetnièkim stvaranjem da æe „pripitomiti“ divljake i podiæi ih
na humanu ravan. Nažalost, među intelektualcima ima mnogo poticatelja agresije,
ali rijetko æe oni sami okrvaviti ruke; a to ne èini njihovu krivnju manjom.
Pretežno su ipak pljaèkaši, silovatelji, ubojiice, palikuæe iz primitivnijih
slojeva bez naobrazbe. U tom je smislu Bosna eklatantan primjer, tako da se èak
govori o „seljaèkom“ , ne baš toèno. Urbanizirana društva veæ su više-manje stekla
svijest o svjetskom zajedništvu, kakvu gaje škole, gospodarstvo, turizam,
šport. I, gotovo je nevjerojatno da u doba znanstveno–tehniène revolucije, kad
se Europa ujedinjuje, u njezinu se središtu raspaljuju borbe za nacionalno ili
vjerski vjerski èiste države!...

„Prije
æe deva proæi kroz ušicu igle nego bogataš kroz rajska vrata.“

...Uspostava
pravednog gospodarstva, usklađenog s prirodom, najveæi je izazov na prijelazu
20. stoljeæa u treæe tisuæljeæe. Najjednostavniji raèun pokazuje da naš planet
nema dovoljno energije i sirovina da bi sve zemlje mogle dostiæi američku
proizvodnju i standard. Što odatle slijedi? Ako se nastavi sadašnje
gospodarstvo tjerano profitom, svijet æe svršiti u ekološkoj katastrofi, možda
i prije od nuklearnog samouništenja. No državnici i gospodarski magnati nisu
još nimalo voljni da riješe globalnu krizu. Naprotiv, u nekadašnjim
boljševièkim državama, osobito u SSSR–u uvoðenje kapitalizma najviše je
pogodovalo širenju mafija i otimaèini narodnog imetka. A i hrvatska ne pruža
puno bolju sliku. Kako je malo u
krièavih nacionalista istinskog domoljublja, drastièno pokazuje njihov nasrtaj
na muèno steèenu narodnu imovinu, što se obavlja u legalnim okvirima ili prostom

pljaèkom. Državnopartijski centralizam gušio je ljudsku slobodu i poduzetnost pa svršio u agoniji, dok je danas državno- stranaèka autokracija podbadana geslom: bogatite se! Naravno, tko može. Kad osiromašeni puk prati iz prikrajka kako skorojeviæi varaju, lažu, kradu i èak ubijaju, kako da ne pomisli da su na njih uperene Kristove rijeèi: „Prije æe deva proæi kroz ušicu igle nego bogataš kroz rajska vrata.“

Dvojbeno
je da te zelenaše straši prijetnja s paklom, kad i nose na prsima zlatni križ i ljube crkvene zastave.

Ucijepljena
moralna osjetljivost...

...Jamaèno
mi je od djetinjstva, dok sam bio ministrant sv. Petra i zanosio se martirima vjere, bila ucijepljena moralna osjetljivost. Hirošima i zloèini drugog svjetskog rata toliko su razdirali moju savjest da više nisam mogao nastaviti apstraktna istraživanja, nego se vratih svojoj prvobitnoj zaokupljenosti s književnošæu i filozofijom. No, kako sam nakon rata bio jedini koji sam mogao prenijeti ovamo Heisenbergovu kvantnu teoriju, prihvatih katedru teorijske fizike pa gradnju Instituta Ruðer Boškoviæ, ali istovremeno pisah drame i prvi dio Hrvatske tetralogije (dovršene tek ljeti 1993). Kad je Zapadna Europa pokrenula svoj najveæi znanstveni pothvat — CERN. bijah predstavnik Jugoslavije u tom centru pa èak izabran na prijedlog Bohra i Heisenberga u Znanstveni odbor od pet, šest èlanova, koji je odreðivao istraživanje. Naðoh se u teškoj dvojbi. Kad se nakon jedne godine odvažih reæi kolegama da sam napustio svoj rad na visokim energijama i posvetio se književnosti, izazvalo je to opæu zabezeknutost. Neki su me èlanovi Znanstvenog odbora gledali kao da se s broda bacam u more. Ipak me na hodniku poljubio prijatelj Edoardo Amaldi zaželjevši mi puno sreæe, što me na tom mom putu kroz džunglu nije pratila.

Dok
ne ukrotimo politiku, svijet æe biti u smrtnoj opasnosti...

...Na
izmaku 20. stoljeæa Europa nam daje stravièNu pouku, ako je tko želi primiti. Prvi svjetski rat uzrokovali su državnici i politièari velesila koji su htjeli zadržati kolonijalne imperije ili osvojiti nova tržišta; drugi svjetski rat poèeli su Duce i Fuhrer pokraj politièkog sljepila Velike Britanije i Francuske; velikosrpsku najezdu vode boljševièki moænici koji su se, kao i drugdje, prerušili u nacionaliste. ...Uvijek i svuda, gotovo tako, bili su su to vladari i vlastohlepnici koji su obmanjivali narod, manipulirali njime i pretvarali ga u stroj za ubijanje i pljaèku. Stoga ne krivimo za ovaj bezumni sukob ljudsku narav ili puk! Dok ne ukrotimo politiku, svijet æe biti u smrtnoj opasnosti. A kao jedino pripitomljavanje bjesova pokazala se dosad parlamentarna demokracija sa slobodnim medijima i samostalnim kulturnim ustanovama.

Èinimo sve da se to poluèi u Hrvatskoj, što æe biti i najveæa pomoæ Bosni i Hercegovini, koju je Daytonski diktat ostavio u proturjeènom i letalnom stanju. Znanost i umjetnost nisu tek privatna igra nadarenih individua, nego intelektualci moraju ispuniti svoju moralnu dužnost na ovim vjetrometinama, gdje psovka ili bojni pokliè može nani-jeti neizmjernu patnju i propast.

Kultura
pod budnim okom partije, Gavella, Krleža, Štampar

...Kad
sam u prvim poratnim godinama oèajavao u samoæi što je iz narodnooslobodilaèke borbe, pogotovo u Hrvatskoj s tako lijepim naèelima o politièkom pluralizmu i slobodi misli, izašla boljševièka diklatura,javljala mi se Keopsova piramida kao apsurd èovjekova stvaranja i života uopæe. Kad sam glavnom zagrebaèkom redatelju dr. Branku Gavelli predao tu dramu, s još dvije, zagrlio me on teatralno kao dugo išèekivanog dramaturga i smjesta se bacio na to da postavi Piramidu na daske. Bio je to vrlo oprezan, da ne kažem preplašen umjetnik, koji je i za Hamleta tražio glumca s „crvenom knjižicom“, a s obzirorn. na moju politièku problematiènost odluèio se za jednog partizana i partijskog funkcionara, tada prvaka HNK–a, kao tragiènog graditelja piramide. No ubrzo je ta moja predstava bila dojavljena gradskom komitetu, koji je nadzirao, a i upravljao kazalištima, i cenzori su odmah presudili da je to podmukla podvala jer se tu oèito s faraonom nišani na Tita, sa sveæenstvom na Partiju, a gradnjom piramide na socijalistièku izgradnju, uz mnogo drugih strelica. I probe su odmah obustavljene, a dr. Branko Gavella mi uzrujano predbacivao što sam mu podvalio bombu. Njega je također pogodilo što mu je uz partijske ilikvizitore zamjerio i veliki Miroslav Krleža, koji me je prigodom moje ostavke u Jugoslavenskoj akademiji, nakon spora s njezinim predsjednikom Andrijom Štamparom, šefom jugomasona, „diskvalificirao“ za bilo kakvu suradnju s èlanovima Akademije. A i dr. Brako Gavella bio je u repu onih koji su èekali prijem u privilegiranu arkadiju. Kad sam slavnom redatelju pripomenuo Schillerov naputak da je kazalište također i škola morala, on se tako uvrijedio da je poslije govorio o mojim dramama sve suprotno od prvobitnog suda. Eto, to je samo jedna od ilustracija kako je Partija jahala na vrancima umjetnièkih derbija. Teško je u tim godinama bilo naæi kojeg prommentnog pisca« koji ne bi bio bar èlan Gradskog komiteta, a neki su ulazili i u CK. Partija nije bila samo tunel do vojnih i državnih položaja, nego je držala i sve rampe do medija kulture.

Boljševièka represija

...Prvih
pet poratnih godina boljševièka se represija najžešæe okomila na Hrvatsku, i to ne zato što bi tu bila ostavština NDH–a, jer ustaštvo tu nije imalo korijenja, osim nešto u Hercegovini, nego zbog velike slobodarske tradicije koju nosili braæa Radiæ, predsjednik Hrvatske seljaèke stranke Vladko Maèek i antifašistièka fronta. Jedino se ovdje zajedno bore protiv Hitlerove i Mussolinijeve okupacije komunisticka partija Hrvatske i partizanski HSS pa se i Republika Hrviatska utemeljuje na višestranaèju i drugim naèelima graðanskog društva, dok toga u drugim krajevima Jugoslavije nije hilo, Boljševièki totalitarizam zatirao je sve klice pluralizma pa književnost

i druge umjetnosti postaju filijale Agitpropa. Titov mit komunistièke revolucije otada potiskuje u zaborav svu kompleksnost i proturjeènost prijeratnih i ratnih zbivanja...